

litigatum atque evindicatum legibus habebat. A ipso iudicio vel ipso breve sacramentorum, viri ipsum hominem interrogaverunt si aliter ipsam iudicium vel contra ipsum proponere volebat. Sed ipse taliter dixit, quod volebat quod contra ipsum opponere deberet, omnibus recognovit quod contra legem ipsum in calumniabat, et se exinde omni tempore esse spondit. Propterea opportunum fuit tunc hanc notitiam ex hoc accipere deberet. Quod scit. His presentibus actum fuit.

l. a *Vindictio de area vel de casa infra civitatem.*

Idcirco fratri illo, ego enim ille. Constat me tibi esse, et ita vendidi, hoc est, casa mea cum tibi posita est, infra civitatem vel burgum illustratione illius, in loco illo, quem ego data mea de aliquo homine nomine illo comparavi. B *De casa in mariamen* [*Al. in ariamento*] [*Al. om. tantum*], membra in gyro tanta, et de s vel frontibus casa vel terra illorum et illonde accepi a te pretium in quod mihi bene vult, hoc est, tantum : quod pretium in manu cepi, et ipsam casam vel aream pro hanc nem tibi tradidi a die presente perpetualiter idendum, ita ut ab hodierna die quicquid facere volueris, liberam et firmissimam in t habeas potestatem faciendi, salvo jure rrae.

V. *Qui se in alterius potestate commendat.*

Idcirco magnifico illo, ego enim ille. Dum et t habetur percognitum qualiter ego minime ndo me pascere vel vestire debeam, ideo peti vestrae, et mihi deerevit voluntas, ut me in mundoburdum tradere vel commendare de- Quod ita et feci. Eo videlicet modo [*Al. om. l. modo*] ut me tam de victu quam et de nto, juxta quod vobis servire et promereri C

reulf., l. 11, c. 20.

reulf., l. 11, c. 35; append. c. 56.

potuero, adjuvare vel consolare debeas, et dum ego in caput advixero, ingenui ordine tibi servitium vel obsequium impendere debeam, et me de vestra potestate vel mundoburdo tempore vite mea potestatem non habeam subtrahendi, nisi sub vestra potestate vel defensione diebus vite mea debeam permanere. Unde convenit ut si unus ex nobis de his convenientiis se emutare voluerit, solidos tantos pari suo componat, et ipsa convenientia firma permaneat. Unde convenit ut duas epistolas uno tenore conscriptas ex hoc inter se facere vel adfirmare deberent. Quod ita et fecerunt.

XLV. b *Evacuaturia.*

Domino magnifico fratri illo, ego enim ille. Dum et omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos solidos nostros numero tantos ad beneficium accepisti, et cautionem nobis emisisti ut ipsos solidos tantos tunc nobis reddere deberes. Quod ita et fecisti. Sed dum illam cautionem, quod nobis emiseras, ad presentem non habeo, ideo hanc epistolam evacuaturiam fecimus, ut de ipsis solidis tantis omni tempore ductus et securus resedeas. Et si ipsa cautio apparuerit, vel a nobis vel ab heredibus nostris ullo quoque tempore ostensa fuerit, nullum sortiat effectum, sed vacua et inanis permaneat.

XLVI. c *De causis commendatis.*

Magnifico fratri illo, ego enim ille. Rogo, supplico, atque publiciter tue caritati injungo ut omnes causas meas tam in pago quam et in palatio, aut ante iudices, vel ubicunque mihi necessitas evenerit, ipsas causas meas ad meam vicem proseguere et admollare facias, et de ipsa prosecutione mihi reddas certiozem. Et quicquid exinde egeris gesserisve, ratum et bene acceptum a me in omnibus esse cognoscas. Quod mandatum ut plenius obtineat firmitatem, manu propria subter firmavi, et bonis viris adfirmare rogavi.

c Marculf., l. 11, c. 31.

FORMULÆ^a BIGNONIANÆ,

SIVE

FORMULÆ QUÆDAM VARIÆ

ET INCERTI AUCTORIS,

PERI CODICE PETRI DANIELIS PRIMUM EDITÆ A CLARISSIMO VIRO HIERONYMO BIGNONIO

INCIPIUNT CHARTÆ^b REGALES

SIVE^c PARENSALES.

I. *Ingenuitas.*

Idcirco enim unumquemque hominem, dum in vivo, pro anime sue remedio cogitare. Idcirco in Dei nomine ille, recogitans pro Dei in al pro anime meae redemptione, ut ab imple-

l Bignonianas appellat Baluzius, quia a Bignonia sunt ex veteri Codice, qui olim Petri, postea Jacobi Bongarsii fuerat, ac demum ab eodem Labbaeum pertinebat.

peram his formulis chartarum regaliū titulabitur. Non enim nomine regis inscripte, sed

Dum consortio erui mereamur, dimitto ergo a die presente vernaculum juris mei nomine illum ingenuum, in ea vero ratione ut ingenuus permaneat, tanquam si de bene ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus. Peculiare vero si aliquid habet, privatae epistolae forma more saeculi confecta. BIGN.

c Quid si pro *parensales* legatur *pagensales*, ita ut pagenses spectaverint; nam revera nihil fere in iis quod regem spectet occurrit; sed totae sunt privatorum, atque adeo pagensium (*Cangius, in Glossario*).

aut inantea laborare potuerit, in omnibus habeat concessum atque indultum; et mundeburdam vel defensionem ad basilicam sancti illius se habere cogoscat, non ad affligendum, sed ad se defensandum, nisi, ut diximus, bene ingenuus de hoc die valeat residere. Si quis vero, quod fieri non credo, si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus, aut ulla emissa persona, quæ contra ingenuitatem istam venire aut eam infringere tentaverit, fisco discutiente solidos triginta multæ componat, et quod repetit per nullum ingenium evindicare valeat; præsens ingenuitas et merces nostra firma et stabilis permaneat, cum stipulatione subnixa. Actum in loco illo.

II. *Venditio de servo.*

Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me, non imaginario jure, nec nullo cogentis imperio, sed proprio voluntatis meæ arbitrio tibi vendere, quod ita et vendidi, a die præsentis, vernaculum juris mei nomine illum, non furem, non fugitivum, nec cadivum, nec ullum vitium in se habentem, sed in omni corpore scimus eum sanum usque ad annum et diem. Et accepi a te in pretio pro hoc, juxta quod mihi bene complacuit vel convenit, solidos tantos, ita ut ab hac die memoratum vernaculum superius denominatum, quem dato pretio de me legibus comparasti, habeas, teneas, atque possideas, et quicquid exinde facere volueris, libere et firmissime in tua permaneat potestate ad faciendum. Si quis vero, quod fieri non credo, si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, qui contra venditionem istam venire aut eam infringere tentaverit, fisco discutiente solidos triginta multæ componat, et quod repetit nihil evindicet, sed præsens, etc.

III. *Venditio de terra.*

Domino magnifico fratri illi emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me, non imaginario jure, nec ullo cogentis imperio, sed proprio voluntatis meæ arbitrio tibi vendere, quod ita et vendidi tibi a die præsentis, bunuaria tanta de terra arabili, in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quem de parte parentum meorum tam et de alode quam et de comparato vel de quolibet adtracto ad me legibus obvenit, hoc est, de uno latere terræ illius subjungit, de alio latere illi, et de uno fronte terræ illius, de alio vero fronte per viam publicam. Et accepi a te in pretio taxato pro hoc, juxta quod mihi bene complacuit vel conventum fuit, solidos tantos, ita ut ab hac die memoratam terram superius denominatam, quam de me legibus comparasti, ipsam hanc habeas, teneas, possideas, vel quicquid exinde facere volueris, libera in omnibus, Christo propitio, in tua permaneat potestate faciendum. Et cætera.

IV. *Venditio de servo ad Ecclesiam.*

Brevo in vicem venditionis qualiter vendidit homo aliquis nomine ille ad ecclesiam aliquam nomine illam vernaculum suum nomine illum, a die præsentis, non furem, non fugitivum, non cadivum, nec ullum vitium in se habentem, sed in omni corpore scimus eum sanum usque ad annum et diem. Et sicut superius (Cap. 2) factum est.

V. *Donatio ad sponsam.*

Dum Dominus ab initio concessit in Veteri Testamento et præcepit ut relinquat homo patrem et ma-

^a Bunuaria est modus terræ, *bonnière* in Butelerii libro. Qua voce Aumbiani et Atrebatenses adhuc utuntur. *Dix.*

^b Uxoris ducendæ forma, quasi per coemptionem, veteribus Franciscis usitata. *Fredegarius* de nuptiis Clodovei et Clotildis: « Legati offerentes, solido et denario, ut mos erat Francorum, eam partibus Clodovei sponsant. » *Id.*

^c In lege Salica de virginis nuptiis nil cautum

trem et adhæreat suæ uxori, ut sint duo in carne una, et quod Dominus conjunxit homo non separet. Ego enim in Dei nomine ille, dulcissimæ conjugii meæ illi, ^b Dum et ego te per solidum et denarium ^c secundum legem Salicam visus fui sponsare, ideo in ipsa amoris dulcedine dabo ergo tibi a die præsentis, quod in perpetuum volo esse mansurum, rem pro portione mea in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quæ de parte parentum meorum ad me legibus obvenit, hoc est, in ipsa portione, ^d mansis ad commanendum, cum ^e casticiis, suprapositis, terris arabilibus, et mancipiis, vel quicquid in ipsa portione est aspectum, tibi dico esse donatum atque firmatum; ut quando die felicissimo nuptiarum insimul nos Deus conjunxerit, ista omnia superius descripta in tuo permaneant dominatione ad possidendum. Si quis vero, etc.

VI. *Notitia de mancipio.*

Cum resedisset ille vigarius [*Al.*, vicarius] illustri viri illius comitis in illo mallo publico, una cum ipsis scabinis qui in ipso mallo resedebant ad causas audiendas vel recta judicia terminanda; ibique veniens monachus sancti illius, vel ille abbas nomine illo, de illo monasterio, una cum advocato sancti illius nomine illo, feminam aliquam nomine illam interpellabat, repetebat ei dum diceret eo quod colona esset sancti illius, de curte sua quæ dicitur illa, de parte aviæ suæ nomine illius quondam, et ipsa illa et de ipso servitio sancti illius negligens aderat; sed ipsa femina de præsentis astare videbatur, nec nullatenus habuit quod dicere, nec opponere, nec tradere rationes per quas de ipso servitio sancti illius se abstrahere potuisset, sic ei in præsentis fuit judicatum, ut ipsum servitium sancti illius, unde negligens aderat, ipsi advocato sancti illius revuadere deberet. Quod ita et fecit, et se ad ipsum servitium sancti illius tibi se in præsentis recredit. Exinde opportunum fuit ipsos monachos sancti illius, vel ipsum advocatum sancti nomine illum, talem notitiam ante ipsas personas quæ in ipso mallo residebant manibusque eorum roboratas accipere, quod ita et fecerunt, ut omni tempore ipse advocatus, vel casa sancta illa, vel ille abbas, vel successores sui, ipsam feminam superius nominatam vel agnationem suam ad opus sancti illius habeant evindicatam atque eligitam. Præsentibus his quorum præsentia actum fuit. Facta notitia in loco illo publiciter.

VII. *Notitia de homicidio.*

Dum et per plures homines ponitur in notitia qualiter veniens homo aliquis nomine ille in contubernio, hominem aliquem nomine illum ipsum ibidem adallisset, et ipsum ibidem interfecisset vel occidisset; sed venientes parentes et amici ipsius hominis interfecti ante illustrem virum illum comitem, interpellabant ipsum hominem qui eorum parentem in contubernio adallisset vel interfecisset; sed ipse ille in præsentis adstare videbatur, et hanc causam nullatenus potuit denegare, sed taliter fuit confessus quod instigante inimico ipsum hominem interfecisset vel occidisset. Tunc taliter ei judicaverunt, ut ipsam leudem vel ipsum homicidium ad ipsos parentes legibus transolvere deberet. Quod ita et fecit. Sed postea in ipso placito ei fuit judicatum ut ipsi parentes talem epistolam securitatis manu eorum vel bonorum hominum firmatam ei fieri vel conscribere

exstat. De viduis autem ducendis titulus est XLVI, ubi tamen non unus solidus, sed tres solidi et denarius memorantur. *Id.*

^d Mansus villula et coloni unius habitationi destinata, cum certo agri modo, quantum ille arare potest. Hodie quoque Burgundionibus *moix* dicitur coloni ascripti hærediolum. Aliis, *mas*. *Id.*

^e Casticias septa Falctus interpretatur (*Antic.* l. IX, c. 15).

deberent, quod ita et fecerunt, ut post hunc diem nec ipsi illi, nec ullus in causa ipsorum, nec ulla opposita persona de præfata morte illius quondam, nec de ipso homicidio, nec de ipsa leude nullam reclamationem nec nullum impedimentum pontificium non habeant ad faciendum. Qui hoc facere voluerit, ipsos solidos per manus reddat, et ob hoc solidos tantos una cum fisco discutientibus multæ componat, et qui repetit nihil evindicat.

VIII. *Securitas de homicidio.*

Cum resedisset inluster vir ille comes in illo mallo publico ad universorum causas audiendas vel recta iudicia terminanda, ibique veniens homo aliquis nomine ille repetebat ei, dum diceret eo quod ipse ille hominem suum nomine illum quondam bene ingenuum in via malo ordine ipsuum adsallisset, et ipsum ibidem interfecisset vel occidisset, et rauba sua, caballos, aurum et argentum, et drapalia exinde tulisset vel deportasset, vel leudem contra legem ibi burisset; sed ipse ille de præsentī adstare videbatur, et hanc causam nullatenus potuit denegare; sed taliter fuit professus, quod faciente inimico ipsum hominem occidisset vel interfecisset; sed taliter in ipso mallo ei iudicaverunt, ut ipsum hominem vel ipsam leudem legibus exinde transsolvere deberet. Quod ita et fecit. Sed postea apud ipsum grafionem vel apud ipsos bonos homines qui in ipso mallo resedebant epistolam securitatis manu eorum firmatam accipere deberet, quod ita et fecit, ut post hanc diem nec ipsi illi nec ullus de hereditibus suis, nec ullus in causa ipsorum et hominis interfecti quondam, nec ulla opposita persona de præsentī die de ipsa morte illius, nec de ipso homicidio, nec de ipsa leude, contra ipsum illum nullam reclamationem nec nullum impedimentum pontificium non habeat ad faciendum; et qui hoc facere præsumperit, duplum tantum quantum ipsa leodis continet, et partibus cui hæc facta est, una cum socio fisco coactus multæ componat, et quod repetit vindicare non valeat.

IX. *Donatio quam pater facit filio suo.*

Dulcissimo atque amantissimo filio meo illi, ego in Dei nomine ille genitor tuus. Dum et ego te dulciter enutrivī, et tu mihi fideliter deservisti, vel tuum servitium vel benevolentiam circa partem nostram habemus compertam, ideo in ipso amore dulcedinis vel tuo servitio componente, dabo ergo tibi a die præsentē quod in perpetuum volo esse mansurum, hoc est, mansum ad commanendum cum casticia, superposita, terris arabilibus, et mancipiis his notlinibus illis et illis, ut per hanc epistolam donationis vel deliberationis nostræ manu mea vel bonorum firmatam, ut quoadvis tam tu ipse quam hereditas tua, contra tuos germanos et germanas quieto ordine vel eligitato valeas possidere vel dominare. Propterea hanc epistolam traditionis vel deliberationis nostræ manu mea firmatam exinde tibi fieri vel conscribere rogavi, ut de præsentī die de ipso manso, vel quicquid ad ipsum mansum aspicit, et ipsa mancipia superius denominata hoc habeas, teneas, atque possideas.

X. *Conculcaturia quam abbas facit ad hominem suum.*

Ego in Dei nomine, ac si peccator, venerabilis vir ille abbas de monasterio sancto illo, quod est in

^a Inde *livrer* et *délivrer*.

^b Forte legendum *conciliatoria*. Eiusdem argumenti est apud Marculf., l. II, c. 29.

^c Crucis iudicium seu examinatio inter probationis species recensetur. Eius probationis forma describi videtur in Legibus Frisionum, tit. XIV; duas scilicet præparari tesseras, quarum una pura, altera crucis signo insignita sit: quæ duæ super altare in linteo evolvuntur; deinde, post varias preces, a presbytero

A pago illo constructum. Dum et omnibus non est incognitum qualiter filius servi nostri nomine ille quondam feminam nostram, nomine illam, bene ingenuam, filiam illius quondam, contra voluntatem parentum ipsius feminæ sociavit sibi ad conjugium, sed postea ipsis parentibus complacuit et nobis ut talē epistolam conculcaturiam manu nostra vel a fratrilus nostris firmatam ipsi feminæ fieri vel firmare rogarēmus, ut de ipso servitio, si agnatio inter ipsos apparuerit, in servitio publico nunquam sint coinquinati, sed sub integra ingenuitate dies eorum debeant perseverare; ideo precor atque supplico ad successores nostros vel ad Deum timentes homines ut benefacta nostra jubeant conservari qualiter ipsi vellent ut in postmodum eorum facta debeant esse stabilia; et per malorum hominum infestationem multam in ipsa epistola conculcaturia fieri vel conscribere rogavimus, ut si fuerit, quod Deus non permittat, extranea pars quæ hæc facta nostra infringere voluerit, in primis iram Dei et sancti illius incurrat, et ob hoc solidos centum partibus ipsius cui hæc facta est multæ componat, et quod repetit vindicare non valeat.

XI. *Donatio quam homo facit ad filium suum.*

Ego in Dei nomine ille. Constat me in amore Domini nostri Jesu Christi, ut veniam delictis meis consequi mereamur, donasse et dono donatumque esse volo ad dulcissimum filium meum nomine illum peciam de terra arabili in loco qui dicitur ille, qui est in pago illo, per loca designata vel circuita, in ea ratione ut post hunc diem jam dictus filiolus meus, cui epistola donationis ista legibus facta fuit, ipsam terram habeat, teneat, atque possideat, vel quicquid exinde facere voluerit, liberam in omnibus, Christo propitio, habeat potestatem. Et si quis, etc.

XII. *Notitia de cruce evindicata.*

Dum et omnibus non est incognitum qualiter veniens homo aliquis nomine ille ante vigarium inlustris viri illius comitis nomine illo, adversus hominem aliquem nomine illum, repetebat ei dum diceret eo quod terram suam de suo manso vel de sua potestate malo ordine propriisset. Sed ipse ille de præsentī adstare videbatur, et hanc causam fortiter denegavit quod suam terram de suo manso malo ordine nunquam propriisset, nec post se nunquam retinuerit. Sed taliter ei fuit iudicatum in ipso placito ante ipsum vigarium, vel ante ipsos pagenses, ut ad crucem ad iudicium Dei pro ipsa terra in noctes quadraginta duas in ipso placito pro hoc deberent adstare. Quod ita et fecerunt. Sed venientes ad ipsum placitum, sicut eis fuit iudicatum, ante ipsum vigarium, vel ante ipsos pagenses, ad ipsum iudicium vel ad ipsam crucem visi fuerunt stetisse; sed ipse illum hominem, qui ipsam terram propriisset, ad ipsum iudicium vel ad ipsam crucem eum convicit; sed ipse in ipso placito ad ipsam crucem visus cadisse; sed dum hæc causa sic fuit inventa, quod ipse ille qui ad ipsum iudicium vel ad ipsam crucem cadisset, solidos tantos ei transsolvere deberet, quod ita et fecit, et de ipsa terra ipsum illum legibus revestire deberet, quod ita et fecit. Tunc taliter ei iudicaverunt, ut ipse ille de præsentī die ipsam terram tam contra ipsum illum vel heredes suos quam contra quemlibet hominem omnique tempore habeat evindicatam atque eligitatam, ut tam ipse ille quam et posteritas sua post hanc diem prædictam terram quieto ordine

aut puero debent extrahi; quod si crucis tessera prima extrahatur, innocentiam satis probatam existimabant. Agohardus, pag. 288: « Jube ferrum vel aquas calefieri, quam manibus illæsus attractem; aut constitue cruces, ad quas stans immobilitas perseverem. » Ex quibus verbis apparet alium quam tesserarium modum purgationis fuisse.

^d Propriisset, id est, invasisset.

valeat possidere vel dominare, et ducti et securi exinde valeant residere. Factum iudicium in loco illo publiciter.

XIII. * *Cautio de clavibus.*

Dum et per plures homines est patefactum qualiter in Dei nomine ille veniens in placito ante illos vel quamplures bonos homines adversus hominem nomine illum, repetebat ei dum diceret eo quod cellaria vel camera et ^b granica, quicquid in eis habuit repositum, hoc est, aurum, argentum, drapalia, arma, vinum, annonam, vel ^c vitalia sua per suas claves commendas et ad custodiendum vel ad salvandum, et ipsam rem in naufragium vel in damnum posuit. Sed ipse ille de presenti adstabat, et hanc causam nullatenus potuit denegare; sed taliter ei fuit professus, quod ipsam rem superius denominatam per suum neglectum et per suum facinus fuit perditam ^d naufragata. Tunc taliter ei iudicaverunt, ut ipsam rem ei transsolvere vel emendare deberet (*Duchesn., t. III, p. 240, 495*). Sed ipse ille nullatenus habuit unde ipsam rem transsolvere vel emendare deberet. Sed taliter ei fuit iudicatum, ut talem cautionem de capite suo, manu sua vel bonorum hominum firmata, ei fieri vel conscribere rogaret, quod ita et fecit, ut dum ipsam rem non habuit, nec pretium unde transolvere vel emendare debuisset, ut quandiu advivam in servitio publico, quod mihi iungitur, vobis deservire debeam; et si negligens aut tardus de ipso servitio apparuero, qualemcunque disciplinam ad alios servos tuos impendis, talem super me potestatem habeas ad faciendum. Et si fuerit aut ego ipse, aut ullus de meis heredibus, qui contra hanc cautionem venire aut reclamare, etc.

XIV. *Concarniatura inter duos abbates.*

Placuit, auxiliante Domino, atque convenit inter venerabilem virum illum abbatem de monasterio illo, vel congregationem monasterii sui, necnon et magnificentem virum illum, de commutatione locorum, quam inter se facere deberent. Quod ita et fecerunt. Per quam accepit venerabilis vir ille abba ad opus monasterii sui in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, hoc est, in ipso loco illo mansus ad commanendum, casticii superpositis, terris arabilibus, vel quicquid in ipso loco ad presentem cernitur esse possessio, totum et ad integrum re inexacta in commutatione vel in concarnio. Simili modo vir magnificus ille accepit ad opus suum aliam rem in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, hoc est quod superius diximus, totum et ad integrum re inexacta in commutatione vel in concarnio. Unde duas epistolas pariculas unotenore conscriptas, manu eorum vel bonorum hominum firmatas, inter se fieri et firmare rogaverunt, ut unusquisque post hunc diem quod a pari suo in commutatione vel in concarnio accepit teneat atque possideat, vel quicquid [.. etc.]

XV. * *Charta tracturaria.*

Domnis sanctis et apostolicis ac venerabilibus in Christo Patribus, regibus, comitibus, episcopis, abbatibus, sacerdotibus, clericis, vel omni populo Christiano qui in Romanorum vel Longobardorum provinciis Deo serviunt, tam in monasteriis quam et in civitate, seu per pagos, vel per vicus, ego in Dei nomine ille major domus. Cognoscat magnitudo seu et sanctitas vestra quod iste frater noster nomen ille servus vester petiit nobis ut ad basilicam sancti Petri patris vestri pro suis culpis vel pro nostra sta-

bilitate valeat ambulare ad orationem. Propterea has litteras cum salutatione per ipsum ad vos direximus, ut in amore Dei et sancti Petri ipsum ad hospitium recipiatis ad beneficiendum vel ad suam consolationem, tam ad eam ambulando quam et in redeundo, ut per vos salvus eat et salvus revertatur. Interim, sicut vestra est consuetudo bona, vel consolationem vel adjutorium ei impendere jubeatis, latumque diem jubeatis habere. Cujus potestas regnat in æternum, ipse vos custodiat in regno suo perpetuo. Salutamus vos omnes salutatione plenissima.

XVI. *Donatio quam homo donat ad suam parentem.*

Dilectissimæ atque amabili mihi in Domino consobrinx meæ nomine illo, ego in Dei nomine ill. Dum et pluribus est percognitum eo quod tu partibus meis amabilia servitia impendere non desinis, pro tua bonitate, et pro eo quod dictum est: *Faciamus bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei (Gal. vi)* vel ad propinquos nostros, igitur dono tibi a die præsentem per hanc epistolam donationis, quæ in perpetuum sit mansura, et de jure meo in tua dominatione trado atque firmabo, id est, mansum ad commanendum in pago illo, in loco qui dicitur ille, et est ipse mansus per loca designata de latere uno et de fronte terræ illius, et de alio latere et fronte terræ illius tanto, ita ut ab hac die memorata consobrinx mea illa quicquid de ipso manso facere voluerit, ut absque uniuscujusque repetitione liberam in omnibus habeat potestatem ad faciendum.

XVII. *Donatio ad casam Dei.*

Prudens consilium bajulat qui pro animæ suæ remedio cogitat illi Dominum retribuere, et exinde habere cogitat, et de Dei misericordia non dubitat. Idcirco nos in Dei nomine ille, et conjux mea illa. Admonet nos divina pietas et Christi misericordia ut aliquid de rebus nostris, pro redimenda ultione nostrorum peccaminum Domino offerre deberemus, ut in die iudicii misericors Dominus vel in aliquantulum de scelere nostro nobis relaxare dignaretur, donamus compuncto corde et devoto animo ad basilicam illam, quæ est in honore sancti illius constructa in loco illo, hoc est, rem nostram in loco nuncupante illo, hoc est, in ipsa re mansis ad commanendum, casticis, superpositis, terris arabilibus, ut post hunc diem ipsi custodes qui ad ipsum sanctum locum deserviunt, ipsam rem superius denominatam habeant, teneant, atque possideant, vel quicquid exinde facere voluerint, liberam et firmissimam habeant potestatem ad faciendum. Et si quis.

XVIII. *Pactum divisionis inter fratres.*

Pactum divisionis inter fratres, id sunt ille et ille, heredes illius et illius quondam, qualiter se de alode eorum dividere vel exæquare deberent. Quod ita et fecerunt. Per quem accepit vir magnificus ille mansum illum in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, hoc est, ipse mansus circumcinctus, cum arboribus et casticiis, superpositis, terris arabilibus, et cætera. Simili modo vir magnificus ille accepit ad opus suum alium mansum in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, in ^f centena illa, hoc est, quod superius diximus, mansum circumcinctum, cum arboribus et casticia, superposita, terris arabilibus, et cætera, vel quicquid pars contra partem suam per æqualitatem inter se dividerunt, absque ulla repetitione vel reclamatione hoc habeant, teneant, possideant, vel quicquid exinde facere voluerint, libera in

* Cautio est ab eo facta qui, cum rem aliquam custodiendam suscepisset, eamque postea dolo vel injuria amisit nec restituere potest, nec æstimationem præstare, domino rei se ipsum tradit, ut pro servo deinceps habeatur. Ideoque cautio de clavibus dicitur, quia per clavium traditionem res quæ in horreo vel cellario continebantur commendate ei fuerant. Bux.

^b Granica, horrea; a grano, unde et nos hodie granaria dicimus. B.

^c Vitalia, nobis victuallia.

^d Sic correximus, ubi male antea legebatur nau-rata.

^e Marculf., append. c. 40.

^f Comitatus in centenas distributi erant (*Capital.* III, c. 1). Bux.

omnibus, Christo propitio, in sua permaneat potestate ad faciendum. Si quis vero.

XIX. *Venditio ad monasterium.*

Venerabili in Christo patri illi abbati de monasterio qui vocatur sancti illius, quod est in pago illo super fluvium illum constructum, emptori, ego in Dei nomine ille venditor. Constat me non imaginario jure, nec nullo cogentis imperio, sed proprio voluntatis meae arbitrio, vobis vel ad monasterium vestrum vendere, quod ita et vendidi vobis a die præsentis, rem pro portione mea, in loco nuncupante illo, quod est infra pagum illum, quod de parte parentum meorum ad me legibus obvenit, hoc est, tam mansis, casis, casticis, mancipiis, ingenuis his nominibus, vel quicquid ibidem præsens est mea dominatio, totum et ad integrum de jure meo in dominatione vestra per hanc venditionem tradidi vobis ad possidendum; et accipi a vobis in pretio taxato, juxta quod nobis applicatum vel conventum fuit, solidos probos atque pensantes numero tantos; ita ut ab die memorata omnia superius nominata, quæ de me legibus comparastis, hoc habeatis, teneatis, possideatis tam vos quam et successores vestri, liberumque et firmissimum in vestra permaneat potestate ad faciendum. Si quis vero.

XX. *Precaria.*

In Christo venerabili patri et domno illi abbati de monasterio sancti illius, quod est in pago illo super fluvium illum constructum, ego in Dei nomine ille. Precator accessi ad vos ut rem pro portione vestra, in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quam ego ille ante hos dies per venditionis titulum, dato pretio sancto, illi seu vestro monasterio adfirmavi, hoc est, in ipsa portione mansum ad commanendum, casticis, superpositis, terris arabilibus, mancipiis, ingenuis his nominibus, vineis, pratis, silvis, piscibus, vel quicquid ibidem aspiciet vobis delegavimus. Sed postea taliter vobis supplicavimus, ut ipsam portionem ad usum beneficium ad excolendum quaudam adivo mihi præstare vel relaxare deberetis. Quod ita et fecistis. Propterea hanc precariam manu mea vel bonorum hominum firmatam vobis exinde cuisimus, ut annis singulis censum denariorum tot ad luminaria sancti illius et decimam de omnibus fructibus, quicquid supra ipsam conlaborare poterimus, die illo, quod eveniet festo ipsius sancti illius, pro hoc vobis dare et adimplere faciam. Et si negligens aut tardus de ipso censu ad illud placitum apparuero, fidem exinde vobis legibus faciam, et ipsam rem dum adivo pro vestrum beneficium tenere et usufructuare faciam; in ea vero ratione ut mihi ipsas res nec vendere, nec donare, nec alienare, nec ad alias casas Dei delegare, nec in naufragium ponere, nec ad proprium sacre, nec heredibus meis in alode derelinquere pontificium non habeam ad faciendum, nisi post meum discessum, una cum re immeliorata vel superposita, quicquid ibidem inventum fuerit, absque ullis iudicis contradictione, pars monasterii vestri ad vestrum faciat revocare dominum. Si quis vero.

XXI. *Commendatitia de re vendita.*

In Christo filio ecclesie illi, in Dei nomine illo abbas de monasterio illo sancti illius, quod est in pago illo, una cum consensu fratrum nostrorum. Dum et tua fuit petitio et nostra decrevit voluntas ut duas partes darem pro portione nostra in loco nuncupante illo, qui est in pago illo, quem tu ipse ante hos dies per venditionis titulum dato pretio de the-

^a Commendatitia, hoc est, præstaria, charta præstationis.

^b Solebant veteres, seu episcopi, seu clerici, pro reis ad ecclesiam confugientibus intercedere, nec prius eos reddere quam ad Evangelia datis sacramentis, inquit synodus Aurelian. 1, c. 5, de morte et de-

sauro sancti illius nobis vendidisti; sed postea taliter nobis supplicasti ut ipsius portionis duas partes in prædicto loco illo ad usum beneficium ad excolendum, quantum advivis, tibi præstare deberemus. Quod ita et fecimus. Propterea hanc commendatitiam manu nostra firmatam tibi pro hoc dedimus, ut annis singulis censum tantum et illam decimam de omni fructu, quicquid supra ipsam terram conlaborare poteris, die illo, quod eveniet festo sancti illius, pro hoc dare debeas. Et si negligens aut tardus ad id placitum de ipso censu fueris, fidem exinde pro hoc nobis facias, et ipsam rem ad vivendum tuum per nostrum beneficium teneas, in ea tamen ratione ut ipsam rem aliubi nec vendere, nec donare, nec alienare, nec ad alias casas Dei delegare, nec ad proprium sacre, nec heredibus tuis in alode derelinquere, nec in naufragium ponere, potestatem non habeas ad faciendum, nisi post tuum discessum, una cum ipsa re immeliorata vel superposita, quicquid ibidem inventum fuerit, sine ullius iudicis signatione pars monasterii nostri eligito ordine præsentatiter ipsam rem immelioratam in nostrum faciat revocare dominium, et hæc commendatitia firma sit. Facta commendatitia in ipso monasterio sancti illius publiciter in anno duodecimo regni.

XXII. *Indiculus prelatorius ad episcopum.*

Domino sancto et apostolica sede colendo in Christo venerabili domno et patri illi pontifici urbis illius, civitatis illius, ego in Dei nomine ille, bene cupiens vester, in Domino vobis dirigimus salutem et precamur sanctitatem vestram ut pro nobis orare dignemini. Denique cognoscatis quod iste homo vester, nomine illo, ad nos confugium fecit, et dixit quod contra vos culpas habere commissas. Propterea has litteras cum salutatione ad vos direximus, et precamur vobis ut vitam et immanationem et disciplinam corporalem ei concedere jubeatis. Aliam poenitentiam, qualem ei volueritis judicare, in vestra est potestate. Qualiter ipse homo secum gaudet quod nostram suggestionem ad vos deportasset; et unde nobis reconjungitis vobis remerere cupimus. Quid plura?

XXIII. *Indiculus quem præpositus transmittit ad abbatem.*

Diligendo ad nos domno et in Christo Patri nostro venerabili illi abbati, ego ille serviens atque præpositus vester. In primis illud precamur sanctitatem vestram, ut in vestra sancta oratione pro me esse non dedignemini. Denique, domne, cognoscatis de isto servitio ubi nos transmisi-tis, per verbum illustri viri illius comitis, sui juniores non exinde fecerunt quomodo eis fuit demandatum. Propterea has litteras ad vos direximus, ut de ipso certiores sitis, et inantea quomodo vobis est utile sic compensetis ut nostram rem non perdamus. Quid plura? Salutamus vos usque ad gaudium.

XXIV. *Indiculus quem abbas transmittit ad hominem pagensem.*

Dulcis-imo nostro et ut credimus amico sancti illius in Dei nomine illi, ille, etsi peccator, abba, nos et nostri, servientes vestri, in Domino vobis dirigimus salutem, et illud precamur Deum ut merearis agere in ista vita quod Deo sit beneplacitum. Precamur vos de illis vestris homuncionibus qui in vestro ministerio commanent, vel de nostris causis invicem nostrum bonum certamen exinde mittatis, sicut nos de vestra caritate bene confidimus, ut sic

bilitate sint securi, ita ut ei, cui reus fuerit criminosis, de satisfactione conveniat. Quod etiam in servis obtinebat, qui non nisi excusati dominis permittebantur (*Ibid.*, c. 4, 5). Præclarum ejus rei apud Gregorium Turon. exstat exemplum, lib. v, cap. 3. BIGN.

exinde perportare faciatis usque nos insimul conjungimus. Quid plura?

XXV. *Indiculus quem episcopus transmittit ad abbatem.*

Sanctorum meritis beatificato domno atque patri, Deique cultore, et ut confidimus vero amico nostro illi gratia Dei abbati, nos enim in Dei nomine ille, quamvis peccator, donum Dei episcopus. Deus scit, vester in omnibus proprius amicus, imprimis salutationem. *Desunt reliqua.*

XXVI. *a Cautio de infracturis.*

Contigit quod cellarium vel ^b spicarium vestrum infregi, et exinde annonam vel aliam raupam in solidos tantos furavi. Dum et vos et advocatus vester exinde ante illum comitem interpellare fecistis, et

^a Qui effracto horreo, vel cellario, furtum commiserat, eo nomine in certam pecuniam condemnatus, se ipsum pro pignore tradit. Bcx.

ego hanc causam nullatenus potui demerere, sic ab ipsis Racimburgiis fuit iudicatum, ut per vadum meum eam contra vos componere atque satisfacere debeam, hoc est, solidos tantos vel.... Sed dum ipsos solidos minime habui unde transolvere debeam, sic mihi apificavit, ut brachium in collam posui, et per comam capitis mei coram presentibus hominibus tradere feci, in ea ratione ut interim quod ipsos solidos vestros reddere potuero, et servitium vestrum et operam qualemcunque vel vos juniores vestri injunxeritis, facere et adimplere debeam; et si exinde negligens vel jactivas apparuero, spondeo me contra vos ut talem disciplinam supra dorsum meum facere iubeatis quam super reliquos servos vestros.

^b Spicarium est horreum, a spicis scilicet recodit. lb.

B

FORMULÆ ^a LINDENBROGII,

SIVE

ALTERA EDITIO FORMULARUM MARCULFI

A FRIDERICO LINDENBROGIO IN PUBLICUM EMISSA.

Incipiunt exemplaria de diversis conditionibus, qualiter regales vel cartæ pagenses aut senicæ, quas hæc formula continet, scribantur.

I. De episcopatu.

Kle rex viro apostolico, etc. (*Marculf., l. 1, c. 5.*)

II. *Indiculus regis ad episcopum ut alium benedicat.*

Domino sancto sede apostolicæ dignitatis colendo in Christo Patri, etc. (*Ibid., c. 6.*)

III. *Concessio civium pro episcopatu.*

Suggestio piissimo ac præcellentissimo domino illi regi, etc. (*Ibid., c. 7.*)

IV. Carta de episcopatu.

Dum, juxta Apostoli dictum, omnis potestas sublimatur a Domino (*Sirmond., Conc. Gall., t. II, p. 636*), et quatenus post Deum in regia manet potestate qualiter cuncta terrena debeant gubernari. Unde oportet nos salubri consilio retractare ut illi in locis sanctorum instituantur custodes qui digne ad ipsum officium gubernandum apparere noscuntur. Igitur dum et vestra et cleri vel pagensium civitatis illius adfuit petitio ut relicta urbe illa, quam prius regere et gubernare videbamini, in suprascripta urbe illa cathedram pontificalem suscipere deberetis, et dum vos apud animos nostros et actio commendat probata, et nobilitatis ordo sublimat, ac morum probitas vel mansuetudo et prudentiæ honestas exornat, cum consilio et voluntate pontificum procerumque nostrorum, juxta voluntatem et consensum cleri et plebium ipsius civitatis, in supradicta urbe illa pontificalem in Dei nomine vobis commisimus dignitatem. Propterea per præsentem præceptum decernimus ac jubemus ut supradicta urbs vel res Ecclesiæ ipsius et clerus sub vestro arbitrio et gubernatione consistent, et erga regimen nostrum semper fidem inlibatam custodire debeatis, et juxta canonicam institutionem plebem vobis commissam assiduis prædicationum sermonibus expolire, et non minus pietate quam se-

veritate constringere studeatis, et curam pauperum vel necessitatem patientium cum ingenti cura et dilectione procuretis, ut adquisita multiplicataque gregis vestri salute, ad ovile dominicum nullis maculis sordidatum valeatis præsentare; quatenus dum Ecclesiam vobis dispensatione divina commissam strenue regere atque gubernare videamini, vobis apud æternam retributorem mercedum suffragia largiantur, et vos immensum Christum pro nostrorum mole peccaminum assidue exorare debeatis.

V. *Carta de magna re, qui vult xenodochium vel monasterium construere.*

Domino vere sancto, etc. (*Marculf., l. II, c. 1.*)

VI. *Emunitas regia.*

Maximum regni nostri augere credimus munimentum si beneficia oportuna locis ecclesiarum benevola deliberatione concedimus, ac Domino protegente, stabiliter perdurare conscribimus. Novit igitur solertia vestra nos ad petitionem apostolici viri domini illius urbis episcopi tale pro æterna retributione beneficium induluisse ut in villis ecclesiæ domni illius, quæ moderno tempore aut nostro aut ejuslibet munere habere videtur, vel qua deinceps in jure ipsius sancti loci voluerit divina pietas ampliare, nullus iudex publicus ad causas audiendas aut fredam undique exigendam ullo unquam tempore præsumat ingredi; sed hoc ipse pontifex vel successores ejus propter nomen Domini sub integra emanitate omnino valeant dominari. Statuentes ergo jubemus ut neque vos, neque juniores vestri aut successores, nec ulla publica judiciaria potestas quoquo tempore in villas ubicunque in regno nostro ipsi Ecclesiæ aut regia aut privatorum largitate collatas, aut quæ inantea fuerint collaturæ, ad audendum altercationes ingredi, aut fredam de qualibet

^a Lindenbrogus cxxxv formulas quas publicavit, Marculfo attribuit, quippe qui in fronte præfationem hujus auctoris præfixerit. Verum ex duntaxat Marculfo tribuendæ, quæ exstant in Editione Bignoniana.

Cum pleræque Lindenbrogianæ formulæ eadem sint ac illæ quæ jam supra editæ sunt, eas tantum damus quæ alibi non reperiuntur.